

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата педагогічних наук, доцента
Калити Наталії Іванівни
на дисертаційне дослідження
Марчука Сергія Степановича
«Ідеї фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині
К. Д. Ушинського», поданого на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

1. Актуальність дослідження обраної теми зумовлена тим, що фізичне виховання відіграє важливу роль у розвитку особистості. Сучасне життя ставить вимогу перед людиною на всіх етапах онтогенезу плекати особистісну фізично-тілесну культуру, прагнути фізичного вдосконалення, володіти знанням та навичками особистої та суспільної гігієни, вести здоровий спосіб життя, самостійно і систематично займатися фізичними вправами. Причому сьогодні поняття фізичної культури все частіше співвідноситься із поняттям загальної культури суспільства, фізичним та духовним здоров'ям нації, розвитком фізичних, морально-вольових, інтелектуальних, творчих здібностей, стилем життя, самореалізацією особистості.

Розбудова особистісно орієнтованої шкільної освіти на засадах гуманістичної педагогіки зумовила переосмислення ідеологічних засад, концептуальних підходів, принципів і шляхів втілення системи фізичного виховання молоді. Педагогічна спадщина українських педагогів є важливою парадигмою розвитку сучасної наукової теорії та практики тіловиховання. Це спонукає до ґрунтовного вивчення поглядів та ідей видатних педагогів щодо фізичного виховання дітей, зокрема у педагогічній системі К.Д. Ушинського.

І саме ця проблема є предметом рецензованого дисертаційного дослідження Марчука Сергія Степановича.

Вивчення тексту дисертації, автореферату та опублікованих за темою дослідження наукових праць, засвідчує актуальність обраної теми, недостатню її розробленість та важливість для історії педагогіки.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій сформульованих у дисертації та їх достовірність

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечена широтою опрацьованої джерельної бази; обранням структури дисертації, що відповідає поставленим автором завданням і дозволяє зрозуміти й сприйняти логіку роботи; апробацією результатів дослідження на наукових та науково-практичних конференціях в Україні та за кордоном.

Цінним є те, що дисертант опрацював архівні справи, матеріали нормативно-законодавчого характеру, науковий доробок педагогів минулого і сьогодення, періодичні видання досліджуваного періоду, матеріали сучасних психолого-педагогічних та довідково-енциклопедичних видань; автореферати дисертацій, монографії, наукові розвідки. Теоретичні положення та висновки роботи засновані на аналізі педагогічних творів К. Д. Ушинського. Використання цих джерел надало дисертанту можливість посилити інтерпретаційний та прогностичний потенціал дисертаційного дослідження. Таким чином, дисертант не лише узагальнив історико-педагогічний досвід, а й надав йому новітнього спрямування.

Усе сказане дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у рецензованій роботі, достатньо обґрунтовані і достовірні.

3. Наукова новизна результатів дослідження

Наукова новизна одержаних результатів визначена автором у формулюванні «уперше»:

визначено теоретико-методичні та психофізіологічні основи фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського;

узагальнено ідеї здорового способу життя, зарубіжний досвід, засоби та форми фізичного виховання школярів у науковому доробку К. Д. Ушинського;

у науковий обіг уведено маловідомі архівні документи з досліджуваної проблеми, матеріали рідкісних книг (друкованих прижиттєвих праць К. Д. Ушинського), відомості педагогічних журналів і збірників другої половини ХІХ – початку ХХ ст..

уточнено і конкретизовано зміст понять «педагогічна спадщина», «педагогічна ідея», «фізичне виховання», а також *представлено трактування базових термінів* фізичного виховання в науковому доробку К. Д. Ушинського: «життя», «розвиток», «організм», «здоров'я», «ідеал душевного здоров'я», «відпочинок» та ін.

Зауважимо також, що завдяки науковому пошуку дисертанта розкриті факти епістолярної спадщини та відтворено алгоритм самовиховання К. Д. Ушинського, проаналізовано його рефлексії щодо власного здоров'я, які в антропологічному вченні видатного педагога присутні як конструктивні ідеї формування здорової особистості.

4. Значущість результатів наукового дослідження науки й практики та шляхи їх використання

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти; ВКНЗ «Володимир-Волинський педагогічний коледж імені А. Ю. Кримського»; Дубенського коледжу Рівненського державного гуманітарного університету; Луцького педагогічного коледжу.

Доцільною, на нашу думку, є розробка авторської навчальної програми спецкурсу «Фізичне виховання школярів у науковій спадщині К.Д. Ушинського» та завдань для практичних і семінарських занять, самостійної позааудиторної роботи, індивідуальної науково-дослідницької роботи для студентів ВНЗ I–II рівнів акредитації. Перспективою використання науково-педагогічних узагальнень, обґрунтованих в дисертації, є їх включення у зміст навчальних дисциплін «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Валеологія», «Вступ до педагогічної професії», «Теорія і методика фізичного виховання», «Історія фізичної культури», «Фізіологічні основи фізичного виховання та спорту» у ВНЗ, на курсах підвищення кваліфікації педагогічних працівників, практично-методичних семінарах, в організації науково-дослідницької і творчо-пошукової роботи студентів. Дисертаційні матеріали також можуть бути використані для розробки навчальних програм, підручників, посібників із

педагогіки та історії педагогіки, історії фізичної культури, валеології, теорії і методики фізичного виховання для студентів педагогічних ВНЗ різного рівня акредитації. Запропоновані автором матеріали можуть слугувати викладачам, учителям і вихователям у навчально-виховній роботі з метою підвищення ефективності фізичного виховання школярів та студентської молоді в сучасних умовах.

Особливо цінним є те, що популяризація та інтерпретація дисертантом ідей фізичного виховання у спадщині К.Ушинського дасть в подальшому значний навчально-виховний ефект за рахунок того, що зміст і методика фізичного виховання школярів, згідно з вченням К.Ушинського, реалізуються на засадах антропологічного підходу, у гармонізації фізично-тілесної, інтелектуально-вольової та емоційної сутності особистості школяра, а також за рахунок педагогічної взаємодії усіх суб'єктів процесу фізичного виховання у системі: «школа – сім'я».

5. Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Результати дисертації відображено у 32 наукових та навчально-методичних працях, серед яких одна монографія (у співавторстві), 13 статей – у наукових фахових виданнях України (12 одноосібних, 1 стаття у співавторстві), 7 статей – у наукових журналах і збірниках праць, із них 5 – у вітчизняних, 2 – у зарубіжних виданнях, 10 статей – у збірниках матеріалів конференцій.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація результатів дисертаційного дослідження, характер статей здобувача, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою розкривають дослідницьку проблему. Окрім того, дані відомості свідчать про широку географію апробації отриманих результатів.

6. Оцінка основного змісту дисертації і її оформлення

Основний зміст дисертації характеризується послідовністю та логічністю.

У першому розділі «Теоретичні засади фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К.Д.Ушинського» проаналізовано проблеми фізичного виховання школярів у фундаментальних творах педагога, історико-педагогічній літературі, монографіях, енциклопедичних довідниках, посібниках

із теорії та методики фізичного виховання, у сучасній психолого-педагогічній періодиці.

Визначено та уточнено зміст понять «педагогічна спадщина», «педагогічна ідея», «фізичне виховання», зокрема термін «педагогічна ідея» дисертант трактує як «твердження або розгорнуту модель, що відображає всебічні взаємозв'язки в педагогічній дійсності», водночас дає авторське тлумачення поняття «фізичне виховання»: «невід'ємний складник освіти, такий педагогічний процес, що забезпечує можливість набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення через спеціально організовану співпрацю вихователя і вихованця, у результаті якої створюються умови для вдосконалення фізичних можливостей особистості, формування у неї життєво важливих рухових навичок, вмінь та забезпечення гармонійного фізичного розвитку» (с. 110).

Досліджено психологічну частину «Педагогічної антропології» К.Д. Ушинського, що дало змогу встановити психологічні аспекти фізичного виховання школярів (влада волі над увагою, пам'ять отрочтва, юнацтва і зрілого віку, виховне значення дитячих ігор, прагнення до індивідуального існування, свідомої діяльності, страх, сміливість, самовдоволення, впевненість, успіх, воля як влада душі над тілом, воля як бажання, вплив природжених особливостей організму на утворення характеру, прагнення щастя, схильність до лінощів, схильність до розваг та ін.), визначити основні ідеї педагога щодо формування здорового способу життя (активна рухова діяльність; гігієна праці та відпочинку; здоровий сон; раціональне харчування учнів; виховання у школярів сприятливого психоемоційного стану, волі, оптимізму, цілеспрямованості; відмова від шкідливих звичок).

Другий розділ «Методичні основи фізичного виховання у педагогічній спадщині К.Д.Ушинського та шляхи їх використання в сучасних умовах» присвячений аналізу та вивченню методично-прикладних аспектів проблеми фізичного виховання школярів у науковому доробку К. Д. Ушинського, узагальненню та систематизації його поглядів щодо розв'язання актуальних завдань фізичного та духовного розвитку особистості, здійснення

фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями у розгортанні спеціально організованого процесу навчання в умовах освітнього закладу. Встановлено, що К. Д. Ушинський критично порівняв освітні реалії зарубіжжя з актуальним станом школи у Російській імперії (у термінології дисертанта «вітчизняній») та зробив вагомі теоретичні узагальнення щодо таких питань фізичного виховання за кордоном: місця гімнастики та гімнастичних ігор у змісті навчальних предметів у школах різного типу; впливу режиму дня на нормальний фізичний розвиток вихованців; ролі раціонального харчування у збереженні здоров'я учнів; формування сприятливого психоемоційного клімату; важливості сільськогосподарських робіт учнів та ін. Розкрито науковий підхід К.Ушинського до вирішення проблеми використання засобів та форм фізичного виховання школярів, вибір яких педагог обґрунтовував на основі фундаментальних знань з анатомії, фізіології, гігієни, психології, логіки, філософії. Також дисертант розкриває зміст розробленої згідно з результатами дослідження програми спецкурсу «Фізичне виховання школярів у науковій спадщині К. Д. Ушинського» з метою ознайомлення майбутніх педагогів з ідеями фізичного виховання в науковому доробку К. Д. Ушинського та з'ясування шляхів їх ефективного використання у сучасній національній школі.

У висновках стисло сформульовані ключові наукові і практичні результати дисертаційної роботи. У додатках подано таблиці «Категоріальний аналіз поняття «фізичне виховання», «Відображення педагогічних ідей К. Д. Ушинського в науково-літературних джерелах», «Опитувальник для студентів і викладачів вищих педагогічних навчальних закладів I–II рівня акредитації та вчителів загальноосвітніх шкіл», «Навчальна програма спецкурсу «Фізичне виховання школярів у науковій спадщині К. Д. Ушинського».

Таким чином, можна зробити висновок про достатній ступінь обґрунтованості одержаних автором теоретичних положень, висновків, рекомендацій.

7. Відповідність дисертації та автореферату встановленим вимогам

За своєю структурою, обсягом і оформленням дисертація та автореферат відповідають вимогам до їх написання та оформлення для здобуття наукового

ступеня кандидата педагогічних наук. Автореферат містить основні положення, висновки і рекомендації, зроблені в дисертації, а також всю іншу необхідну для оцінки роботи інформацію. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації. Автореферат оформлений у відповідності до чинних вимог ДАК України. Таким чином, можемо стверджувати, що дисертація пройшла належну апробацію; вона є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

8. Зауваження та побажання до роботи

Позитивно оцінюючи отримані результати здобувачем, висловлюємо зауваження та побажання до рецензованої дисертаційної роботи:

1. Неоднозначне використання поняття «вітчизняний», що утруднює сприйняття висловленої дисертантом думки. На сторінках 3, 7, 26 термін «вітчизняний» вжито у значенні «український». Водночас, незрозуміло, щодо якої Вітчизни вжито означення «вітчизняна» у твердженні: «Вітчизняна теорія фізичного виховання протягом другої половини ХІХ – початку ХХ ст. ...» (с.35 – 36) ? Адже у вказаних часових межах Україна не мала власної державності, українські землі були роз'єднані і входили як колонії до складу різних метрополій, а названі дисертантом імена Є. Покровського, С. Архангельського та ін. не належать до української, теорії виховання (с.35 – 36, с.102, с.117).

2. Спорадично названі використані методи дослідження, нечітко обгрунтовано доцільність їх застосування, зокрема системно-структурного методу та методу інтерпретації (с.6).

3. Некоректно, без обгрунтування вибору країн, окреслено контекст («ні в Україні, ні в Росії»), в якому відсутні «спеціально організовані творчі пошуки щодо вивчення ідей фізичного виховання у спадщині видатного педагога» (с.24).

4. Стилiстичні огрiхи, якi окрiм мовних спричиняють фактичнi помилки та утруднюють сприйняття висловленої дисертантом думки, наприклад: «...у фундаментальній монографії К. Д. Ушинського «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» ... обгрунтовано педагогічну теорію на сучасних (?) наукових засадах» (с.34). Незрозуміло, про відповідність

якому «часові» говорить автор – сьогоденню? чи життя і творчості К.Ушинського? Подібні стилістичні огріхи виявляємо на сс.6, 101, 191.

5. Обґрунтовуючи зміст низки ключових термінів та понять дослідження, дисертанту варто було б обґрунтувати також зміст поняття «школярі», яким у дослідженні виокремлено основного суб'єкта фізичного виховання і котрого К.Ушинський не завжди означає словом «школяр» (в сучасному значенні – «учень загальноосвітньої школи»), а використовує категоріальні поняття – «дитина», «людина», «вихованець», «слухачка».

6. Подекуди виклад матеріалу носить описовий, реферативний характер.

9. Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Марчука Сергія Степановича «Ідеї фізичного виховання школярів у педагогічній спадщині К. Д. Ушинського» є структурованою, цілісною, завершеною працею. Результати дослідження дають підстави вважати, що визначені завдання реалізовано, мети досягнуто.

За актуальністю, змістом, обсягом, науковим рівнем, новизною, обґрунтованістю наукових положень, практичною цінністю отриманих результатів, якістю оформлення та повнотою викладу дисертаційна робота заслуговує позитивної оцінки, повністю відповідає вимогам, які ставляться до кандидатських дисертацій, а її автор Марчук Сергій Степанович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики
початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Н.І. Калита

Н.І. Калита

12.01.2016р.